

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Курило Інни Володимирівни на дисертаційне дослідження Стельмаха Владислава Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», подане до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення сталого та збалансованого розвитку держави, що в умовах повномасштабної збройної агресії, глибокої соціально-економічної та політичної кризи, супроводжується активізацією управлінських рішень у сфері відновлення економіки та інфраструктури. За таких обставин прийняття екологічно значущих рішень дедалі частіше має системний і масштабний характер та безпосередньо впливає на стан навколишнього природного середовища й реалізацію екологічних прав громадян. Ефективне залучення громадськості до формування та реалізації екологічної політики сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, запобіганню негативним екологічним наслідкам й досягненню балансу між публічними та приватними інтересами. Водночас, ігнорування або формальний характер участі громадян у вирішенні питань у сфері охорони навколишнього природного середовища здатні призвести до поглиблення екологічних проблем, зниження довіри до органів публічної влади та виникнення соціальної напруги. Для України, в умовах відновлення та збереження державного суверенітету, це становить істотний ризик, що зумовлює необхідність посилення адміністративно-правових механізмів забезпечення реалізації права громадян на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. З огляду на зазначене вище, важливим та необхідним кроком з боку законодавця та вітчизняних науковців, є побудова ефективних адміністративно-правових засад забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Саме удосконаленню адміністративно-правових засад забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища і присвячена дисертація Стельмаха В.Ю., що підтверджує актуальність дослідження надважливого для держави питання в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертаційної роботи та наукових публікацій дисертанта свідчить про логічність викладення результатів дослідження, а також показує, що визначені Стельмахом В.Ю. мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження дозволяє в повній мірі розкрити обрану тему дисертації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження Стельмаха В.Ю. висвітлено в п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, а також в трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Стельмаха Владислава Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація присвячена дослідженню адміністративно-правових засад участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Актуальність обраної дисертантом теми дослідження не викликає сумнівів, відповідає викликам сучасності та завданням з удосконалення норм вітчизняного законодавства, норми якого

регулюють питання участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Дисертантом дійсно вперше: виділено ключові ознаки поняття «права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», до яких віднесено: особлива система джерел нормативно-правового регулювання; має дуалістичний характер; є гарантією реалізації і захисту права на сприятливе навколишнє середовище як фундаментального екологічного права; здійснюється шляхом залучення громадян до процесів правотворчості, громадського обговорення, консультування, здійснення громадської експертизи та контролю, гарантоване державою, що передбачає обов'язковий адміністративний чи судовий захист у разі його порушення; здійснено класифікацію юридичних гарантій забезпечення реалізації громадянами права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, які запропоновано поділити на дві групи: 1) гарантії, пов'язані зі створенням умов для реалізації досліджуваного права: його законодавче закріплення, процесуальні форми реалізації, юридичні факти, з якими пов'язують його настання та реалізацію; 2) гарантії охорони права громадськості на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також механізми та інститути його захисту: засоби забезпечення виконання громадянами цього права, до яких віднесено: а) гарантії припинення порушеного права – насамперед заходи адміністративної відповідальності; та б) гарантії судового захисту; обґрунтовано необхідність ухвалення закону «Про участь громадськості в ухваленні рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища»; «Положення про взаємодію Міністерства економіки, докільля та сільського господарства України, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості щодо участі в ухваленні рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» (с.25–26).

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Стельмаха В.Ю. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, у дисертації чітко простежується логічний ланцюг від виявлення проблемних моментів у законодавстві чи діяльності певних практичних підрозділів до їх вирішення шляхом пропозицій удосконалення адміністративно-правових засад участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена аналізом актуальних пропозицій законодавців щодо удосконалення норм права, а також оперативним внесенням до тексту дисертації правових новел.

Отже, результати дисертаційного дослідження Стельмаха В.Ю., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як: логіко-семантичний, аналітичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, аналізу, моделювання, прогнозування. Нормативну основу роботи склали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також законодавство

зарубіжних країн у цій сфері. Емпіричну базу дисертації становлять статистичні дослідження, відомості, що містяться на офіційних веб-сайтах суб'єктів забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, вітчизняна та зарубіжна література, публікації у засобах масової інформації за цією тематикою.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: науково-дослідній сфері – як основа для подальших наукових розробок адміністративно-правових засад участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; правотворчій діяльності – для вдосконалення адміністративно-правового законодавства в частині забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності системи суб'єктів забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; освітньому процесі – під час розробки навчальних посібників, методичних рекомендацій та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Стельмаха В.Ю. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Структура дисертації логічно побудована. Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано *висновки*, у яких висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності.

Дисертант слушно вказує, що:

- особливостями охорони навколишнього природного середовища є такі: по-перше, носить комплексний характер, адже охоплює всі елементи довкілля: атмосферу, воду, землю, флору, фауну, надра; по-друге, виступає важливим об'єктом адміністративно-правового регулювання; по-третє, носить, переважно, превентивний характер, оскільки її основна мета – не допустити забруднення та виснаження природних ресурсів; по-четверте, проблеми охорони навколишнього природного середовища виходять за межі однієї держави, адже вони є предметом діяльності всіх цивілізованих країн світу; по-п'яте, носить науково-обґрунтований характер;

- право громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища представляє собою закріплене в законі, гарантоване державою право громадян, що виявляється у реалізації і захисті громадянами конституційного права на сприятливе навколишнє середовище шляхом залучення їх до процесів правотворчості, громадського обговорення, консультування, здійснення громадської експертизи та контролю, яке підлягає обов'язковому адміністративному чи судовому захисту у разі його порушення;

- під принципами реалізації права участі громадськості у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища доцільно розуміти сукупність базових, керівних ідей, відправних начал, які лежать в основі правового регулювання, організації умов та забезпечення здійснення громадянами вказаного права в повному обсязі. До переліку відповідних принципів віднесено наступні: законності та правомірності; привалювання безпеки природного середовища; поєднання публічних та приватних інтересів; рівності; гласності та прозорості; доступності захисту прав;

- зазначено, що адміністративні процедури, як елемент механізму забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, включають: реєстрацію громадських природоохоронних формувань, стратегічну екологічну оцінку, державний контроль;

- до основних напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації громадянами України права та ухвалення ними рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, до яких віднесено:

- 1) невпорядкованість термінологічної бази законодавства, що регулює право громадян на участь у прийнятті рішення у сфері охорони навколишнього природного середовища. Запропоновано закріпити у вітчизняному законодавстві дефініції, що використовуються у міжнародному законодавстві з досліджуваного питання;
- 2) формальне визнання значення участі громадян у прийнятті рішення у сфері охорони навколишнього природного середовища. На сьогодні громадськість сприймається як опонент, а не партнер у процесі прийняття досліджуваних рішень та виконує консультативно-дорадчу функцію;
- 3) фрагментарність екологічного законодавства у цілому і законодавства, що регулює досліджуване право, зокрема. Шляхом вирішення цієї проблеми є уникнення копіювання нормативно-правових актів, ухвалених державами ЄС, адаптацію їх до уже існуючого вітчизняного законодавства та створення на цій основі системи законодавства, що регулює реалізацію права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- 4) пасивність самих громадських організацій, а також небажання суддів задовольняти позови громадських організацій у цій категорії справ, що свідчить насамперед про відсутність у зазначених суб'єктів сформованої екологічної свідомості. Отже, виходом із ситуації, що склалася на сьогодні, є формування екологічних цінностей та екологічної свідомості шляхом запровадження безперервної екологічної освіти протягом життя. З цією метою запропоновано розробити нову Концепцію екологічної освіти в Україні, із залученням до цієї діяльності представників Міністерства освіти і науки України, Мінекономіки,

наукових установ та організацій, а також громадськості; 5) недотримання принципу верховенства права у реалізації права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Шляхом виходу є посилення засобі гарантій та контролю за діяльністю суб'єктів процесу прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; 6) недосконалість застосування інформаційних технологій забезпечення доступу до екологічної інформації як підстави для реалізації права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Шляхом вирішення проблеми є запровадження інтегрованої електронної системи екологічного врядування; 7) розпорошеність норм, які регулюють право громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища по різних нормативно-правовим актам, що ускладнює процес їх застосування. Запропоновано ухвалення закону «Про участь громадськості в ухваленні рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища»

Загалом, дисертація Стельмаха В.Ю. вирізняється послідовним викладом матеріалу, глибиною сформульованих думок, що свідчить про достатній рівень та наукову спроможність дисертанта. Зміст роботи та перелік наукових публікацій доводить наукову зрілість, володіння здобувачем методикою дослідницької роботи, умінням узагальнювати досягнуте в науці і на основі досягнутого самостійно формулювати гіпотези, положення, висновки, які мають концептуальний характер та є основою для подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Стельмаха Владислава Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» можуть бути рекомендовані до використання під час підготовки й підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, до компетенції яких входить захист інвестицій в державі.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу Стельмаха В.Ю., необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Так, окреслюючи перелік принципів реалізації права участі громадськості у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, автор не врахував такі принципи (с.27), як: принцип своєчасності участі; принцип поінформованості (доступу до екологічної інформації); принцип ефективності (результативності) участі; принцип добросовісності суб'єктів владних повноважень; тощо.

2. У висновках до розділу 1 здобувач пише, що «правовий статус громадянина України – це юридичне положення особи в системі національного права, що визначене наданими їй правами, покладеними на неї обов'язками та мірою відповідальності, на підставі та в межах яких вона вступає у суспільно-правові відносини реалізуючи таким чином свої суб'єктивні інтереси», таке твердження має право на життя, проте, з огляду на предмет дослідження, варто було навести визначення адміністративно-правового статусу громадянин.

3. Нажаль, у підрозділі 2.1. «Суб'єкти забезпечення реалізації громадянами України права на участь громадськості у процесі прийняття рішень у сфері охорони», дисертант обмежився аналізом повноважень лише органів державної влади та місцевого самоврядування у відповідній сфері не врахувавши роль міжнародних організацій і міжнародно-правових механізмів, які впливають на стандарти участі громадян та зобов'язання держави у сфері охорони довкілля. Не розкрито також роль недержавних суб'єктів, зокрема, не враховано значення: громадських об'єднань та екологічних неурядових організацій; засобів масової інформації як інструменту гласності та прозорості; експертних та наукових установ, які сприяють обґрунтованості рішень, тощо.

4. В умовах правового режиму воєнного стану, дисертанту варто було в роботі акцентувати увагу на особливостях забезпечення реалізації громадянами права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього

природного середовища саме з огляду на повномасштабну агресію з боку російської федерації.

Однак, висловлені зауваження за своєю сутністю не є критичними, мають лише рекомендаційний характер.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Стельмаха В.Ю. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що дисертація Стельмаха Владислава Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» сприймається як цілісне завершене монографічне дослідження, містить в собі наукові висновки і рекомендації, що мають істотне значення, відповідає вимогам МОН України. Рецензоване наукове дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а Стельмах В.Ю. заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії (галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право»).

Рецензент:

**головний науковий співробітник
відділу проблем публічного
права Науково-дослідного інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор**

Інна КУРИЛО